

VERBA DICENDI A CUVÂNȚA, A GRĂII ȘI A VORBI – OBSERVAȚII ETIMOLOGICE

TOMASZ KLIMKOWSKI¹
Universitatea „Adam Mickiewicz”, Poznań

VERBA DICENDI A CUVÂNȚA, A GRĂII AND A VORBI – ETYMOLOGICAL ASPECTS

Abstract

This paper analyses the etymology of the Romanian verbs with the meaning ‘to speak’: *a cuvânta*, *a grăi* and *a vorbi*. We discuss the origin of *a cuvânta*, a Balkan Romance word derived from *cuvânt* ‘word’, with parallels in other Balkan languages, especially in Albanian, Macedonian and Serbian, and of the Slavic borrowing *a grăi*, which changed its meaning from ‘croaking’ to ‘speaking’. However, we focus on the origin of the verb *a vorbi*, which has not been satisfactorily and fully explained until now. We reject the older hypothesis that sustains it was formed on the basis of the noun *vorbă*, a variant of the Slavonic borrowing *dvorbă*. We try to demonstrate that it should be regarded as a phonetic variant of the older form *a vorovi*, which meant initially ‘to make noise’, but is attested with the meaning ‘to speak’ since the 16th century. Most probably, the verb *a vorovi* represents a contamination between two verbs that reproduce the Balkan Slavic verbs *govoriti* and *vreviti*, both of them meaning ‘to make noise’.

Keywords: *verba dicendi*, *a vorbi*, *Romanian*, *etymology*, *Slavic*

În latină, opoziția semantică dintre ‘a vorbi’ și ‘a zice’, ocurentă în română și alte limbi romanice, nu este clar marcată. Cu toate că ea ar putea fi transpusă în perechea verbală *loqui vs dicere*, uzul atât clasic, cât și postclasic, infirmă o delimitare semantică atât de strictă ca cea din limbile romanice

¹ **Tomasz Klimkowski** este doctor în lingvistica românească al Universității „A. Mickiewicz” din Poznań (Polonia), din 2008, și cadru didactic la Catedra de Limba și Literatura Română a acestei universități. Temele de interes sunt: lingvistica românească și romanică, lingvistica diacronică, interferențe lingvistice, etimologie, limbi minoritare. A publicat articole în reviste de specialitate (românești și poloneze), cărțile: *Influențe slave vechi asupra morfologiei și sintaxei limbii române* (Editura Aeternitas, Alba Iulia 2011), *Słownik polsko-rumuński i rumuńsko-polski [Dicționar polon-român și român-polon]* (în colaborare cu J. Teodorowicz și E. Ivancu, Editura Nowela, Poznań 2012) și traduceri din literatura română contemporană; e-mail: tomaszklimkowski@gmail.com.

contemporane. Făcând abstracție de semantismul exact al celor două lexeme latine, trebuie admis că, la un moment dat, în latina populară, a început să se manifeste o tendință de specializare a sensurilor care stă la baza diferențierii semantice pe care o prezintă Romania actuală.

Pe când în mai toate idiomurile neolatine lat. *dicere* este foarte bine păstrat, *loqui*, din cauza caracterului său morfologic aberant (verbum deponens), s-a înlocuit peste tot cu alte lexeme (latin popular, latin ecleziastic, creație proprie, împrumut):

„Di *loqui* non resta più alcuna traccia; in luogo di esso ebbero dapprima fortuna *fabulare* (sp. *hablar*, port. *falar*) e *fabellare* (che sussiste nel sardo e nel ladino, ed era vivo nel dalmatico); poi s'affermò il neologismo cristiano *parabolare* arrivando a predominare in Gallia e in Italia: ci rendiamo conto del suo lento, progressivo espandersi da nord a sud se pensiamo quanto ancora era vivo *favellare* nei più antichi testi italiani, specialmente centrali e meridionali” (Migliorini 1966: 36).

Deși, în unele cazuri, Romania balcanică se dovedește a fi mai conservatoare în privința lexicului decât restul lumii romanice, nici acolo nu s-a păstrat un continuator al lat. *loqui*. Se poate presupune că cel mai vechi substituent al acestuia a fost o variantă locală a verbului *fabulare* (sau *fabellare*) care, conform evoluțiilor fonetice specifice ariei balcanoromanice, ar fi trebuit să aibă forma **făulare*, *făuledzu* (admițând extinderea radicalului – sau a desinenței, în funcție de interpretare – cu elementul *-edz-*, prin analogie cu dalm. *favlur*, *favlajo*, atât *-edz-*, cât și *-aj-* provenind probabil din *-idi-*). Existența unei variante balcanoromanice a verbului *parabolare* din Romania occidentală este mult mai puțin probabilă, având în vedere răspândirea lui târzie și treptată dinspre Galia spre Italia, în nordul căreia s-a și oprit, cel puțin în perioada medievală. Oricum, niciunul dintre cele două verbe sau măcar o urmă a acestora sub formă de derivate nu are atestări de niciun fel în această parte a romanității.

Așadar, se pare că unul dintre cele mai vechi echivalente ale lat. *loqui* este **cuvintare* (*cuvintu* sau *cuvintedzu*), care continuă lat. *conventare* ‘a se aduna’ (DEX 1998: 255) sau reprezintă un derivat de la substantivul **cuvintu* < lat. *conventus* ‘adunare’ (DER 2002: 275). Cea de-a doua explicație este mai plauzibilă, pentru că pune în relief o serie de evoluții comune ariilor lingvistice: albaneză, balcanoromanică și balcanoslavă, evocate deja de Sandfeld 1930: 34. La baza verbului se află, în toate cazurile, un substantiv cu sensul inițial de ‘adunare’. În romanică și albaneză, acesta este lat. *conventus*, iar în slavă – substantivul *сборъ*, creat de la verbul *сбрати* ‘a aduna’ (HER 993: 536). Toate au suferit o evoluție semantică paralelă, conform mecanismului ‘adunare’ > ‘adunare cu scopul de a vorbi’ > ‘vorbi, convorbire, cuvânt’. Semantismul dublu se păstrează până în prezent: alb. *kuvend* ‘adunare’, ‘(con)vorbiere’ (FSS 1980: 157), srb. *zbor* ‘adunare’, ‘(con)vorbiere’ (arh.) (SSCH2 1987: 1257) sau dispare în

favoarea sensului secundar: rom. *cuvânt*², mac. *збор* ‘cuvânt’. În schimb, verbul format de la substantiv nu are decât un singur sens, cel de ‘a vorbi’: alb. *kuvend/kuvendoj*, rom. *a cuvânta*, istr. *cuvintă*, arom. *cuvintedzũ*, srb. *zboriti/zborovati*, mac. *зборам/зборувам*. Apariția sensului celui nou al substantivului și formarea verbului datează încă din perioada romanice balcanice – ambele fenomene sunt atestate în română, istroromână și, parțial (doar verbul), în aromână, nefiind ocurente doar în meglenoromână³.

Substantivele și verbele din limbile respective și-au depășit aria natală și au început să circule și pe arii lingvistice învecinate. Aromâna și meglenoromâna au împrumutat din macedoneană atât substantivul *збор*, cât și verbul *зборувам*, sub formele: arom. *zborũ*, megl. *zbor*, și, respectiv, arom. (*a*)*zburăscu*, megl. *zbuos*. În aromână se mai reflectă semantismul dublu al etimonului slav, pe când meglenoromâna cunoaște numai sensul cel nou de ‘cuvânt’, ca macedoneana de astăzi. Substantivul albanez *kuvend* și cel macedonean *zbor* au fost asimilate de limba neogreacă – *κουβέντα* ‘convorbire’ (DG 2004: 601), *ζμπόρους* (DDA 2013: 1294), care a format de la ele verbe proprii – *κουβεντιάζω* ‘a vorbi’ (DG 2004: 601), *ζμπουρίζω* (DDA 2013: 1294), creând astfel un paralelism perfect cu restul limbilor respective. Prin gr. *κουβέντα* trebuie explicat și arom. *cuvendă* (DDA 2013: 428), care nu continuă inițialul **cuvintu* (acesta ar fi trebuit să se păstreze ca atare).

Rom. *a cuvânta*, deși are o paralelă exactă în istroromână, în textele românești vechi apare mai ales în cuvintele compuse care reprezintă calcuri după slavonă. Ieșit complet din uz ca verb simplu, mai persistă sub forma substantivată *cuvântare* și adjectivată (*ne*)*cuvântător*. În secolul al XVI-lea se încheiase deja înlocuirea verbului în cauză cu *a grăi*, căruia îi corespunde substantivul *grai*, ambele de origine slavă veche⁴. Împrumutul s-a făcut încă în romanica balcanică, cf. arom. *grescu*, megl. *griri* și arom., megl. *grai*, atât verbul, cât și substantivul lipsind numai din istroromână. Etimoanele acestor lexeme ar fi fost v.sl., srb. *grajati* ‘a croncăni’ (Vaillant 1966: 265, Mihăilă 1960: 208) și *graj* ‘croncănit’ (CSS 1998: 131). Evoluția semantică produsă în

² Trebuie remarcat că în rom. *cuvânt* se mai reflectă și celălalt sens al lat. *conventus* – ‘înțelegere, acord’, care, atunci, nu este o inovație, ci un sens paralel absorbit și întărit ulterior de cel contemporan (‘cuvânt’ ca ‘promisiune’, dar una reciprocă, adică ‘înțelegere’).

³ Terminologia folosită este explicată în mod detaliat în Klimkowski 2011: 21-23. Dat fiind că aceasta diferă de cea românească tradițională, se impun următoarele observații: 1) în loc de *dacoromână*, folosim termenul *română*; 2) *balcanoromanic* (*aria balcanoromanică*, *Romania balcanică*) se referă la ansamblul format din *română*, *istroromână*, *aromână* și *meglenoromână*; 3) prin *romanica balcanică* (abrevierea: *rom. balc.*) înțelegem idiomul provenit din latina balcanică și scindat ulterior în cele patru idiomi sus-menționate; în lingvistica românească tradițională îi corespunde, cel mai des, termenul *româna comună*.

⁴ Substantivul *grai* este considerat, de cele mai multe ori, derivat al verbului *a grăi*, și prin urmare, tratat ca o creație românească proprie. Totuși, în timp ce în limbile slave există substantivul *graj*, el poate fi etimonul rom. *grai*.

romanica balcanică, deși pare stranie, este explicabilă – ‘a croncăni’ > ‘a striga, a scoate sunete’ > ‘a vorbi’ și ‘a zice, a spune’, ajungându-se astfel la cele două sensuri de bază exprimate de rom. *a grăi* (și de *a cuvânta*). De altfel, ea este atestată, dialectal, și în bulgară – *гряя* ‘a grăi, a pâlăvrăgi’ (Mihăilă 1960: 208). Incluziunea sensului de ‘a spune’ în *a grăi* nu elimină, totuși, lexemele vechi *a zice* și *a spune*, ci permite o diversificare mai mare a discursului datorită sinonimiei create.

Lexemul *a grăi*, după o perioadă de mare frecvență în texte (XVI-XVIII), începe să piardă teren și, din secolul al XIX-lea, este folosit din ce în ce mai rar, mai ales cu o tentă populară sau arhaizantă. Valoarea neutră și-o păstrează doar derivatul *grăitor*. Substituentul verbului *a grăi* și, în același timp, ultimul termen din seria verbală discutată, contemporanul *a vorbi* apare cu această formă din secolul al XVII-lea. Etimologia sa a stârnit multe controverse. Majoritatea surselor îl explică ca derivat al substantivului *vorbă*, care, la rândul lui, este considerat o variantă a împrumutului slavon *dvorbă*:

„*Verbum* rămâne cu sensul de „cuvânt” numai în termenul basc *berba*; în alte părți rămâne cu sensuri particulare, de ex. sard. log. *sos berbos* „formule magice”, fr. *verve* „vervă”, v. sp. *vierbo* și v. port. *vervo* „proverb”. Rom. *vorbă* (de unde *a vorbi*), în ciuda asemănării fonetice, nu are nimic de-a face cu *verbum*, ci, după cum dovedește clar v. rom. *dvorbă*, provine din v.sl. *dvorba*” (Tagliavini 1977: 219).

Etimonul *verbum*, propus de Cipariu 1869: 320, trebuie respins din motive morfologice, fonetice și cronologice. În mod normal, neutru latin nu devine feminin, deși există cazuri izolate de singularizare și feminizare a pluralului neutru, cf. *viride*, pl. *viridia* ‘verdeață’ (SĽP 1996: 539) > *varză*, adică, până la urmă, rezultatul este tot un substantiv feminin provenit dintr-un substantiv neutru. De altfel, și termenul basc are la bază forma de plural *verba* sau chiar presupusa formă feminină **verba*, care, la rândul ei, pare singura explicație plauzibilă pentru fr. *verve* ‘vervă’. Așadar, un argument mai important împotriva acestei etimologii îl constituie o evoluție fonetică cu totul excepțională, adică trecerea lui [e] în [o], care, totuși, s-ar mai putea admite ca incident fonetic. Argumentul decisiv este de ordin cronologic – forma *vorbă* apare în textele românești abia în secolul al XVII-lea și nu este atestată în istroromână, aromână și meglenoromână. Așadar, caracterul său latin moștenit este greu de dovedit și foarte puțin probabil. Foarte puțin probabilă este, de asemenea, etimologia susținută de Tagliavini după mai multe surse românești. După cum remarcă Ciorănescu (DER 2002: 843), *vorbă* nu se confundă niciodată cu *dvorbă*, adică nici *vorbă* nu are sensul de ‘slujbă’, nici *dvorbă* nu apare cu sensul de ‘discuție’ sau ‘cuvânt’. În schimb, *vorbă* și *a vorbi*, atunci când încep să intre în uz, alternează în mod regulat, chiar în cadrul aceluiași text, cu mai vechile *vorovă* și *a vorovi*, cu sensul de ‘vorbă’ și ‘a vorbi’. Cele din urmă, în schimb, coexistă în secolul al XVI-lea cu *vreavă* și *a vrevi*, cu sensul de ‘gălăgie’ și ‘a face gălăgie’. Așadar, se pot distinge două serii sinonimice:

sec. XVI

vreavă = *voroavă* ‘gălăgie’, *a vrevi* = *a vorovi* ‘a face gălăgie’

sec. XVII-XIX

voroavă = *vorbă* ‘vorbă’, *a vorovi* = *a vorbi* ‘a vorbi’.

Prin urmare, verbul *a vorbi* nu derivă din substantivul *vorbă* (DER 2002: 843, DEX 1998: 1170), ci invers, la fel ca *voroavă*, care provine din *a vorovi*. În același timp, există o legătură semantică și etimologică indubitabilă între *a vorbi* și *a vorovi*. Verbul *a vorbi* trebuie să fie o variantă fonetică a mai vechiului *a vorovi*, la care s-a ajuns prin sincoparea vocalei neaccentuate [o] – *a vorovi* > *a vorvi*, și disimilarea [v] > [b] – *a vorvi* > *a vorbi*. Așadar, forma de bază pentru toate cele enumerate o reprezintă verbul *a vorovi*, cu sensul inițial de ‘a face gălăgie’, care a fost pus în legătură cu ucr. *говоруму*⁵ și v.sl. *govoriti* ‘a face zarvă, a se agita’ (DEXI 2007: 2198), provenit din substantivul v.sl. *govorъ* ‘gălăgie’ (SS 1994: 172).

Ipoteza este justă, dar necesită o completare, mai ales cu privire la evoluția fonetică și semantică a formei respective. Împrumutul este de dată romanică balcanică, pentru că apare și în aromână, ca *vâryescu*, pentru care trebuie postulată următoarea evoluție fonetică:

1. *vorovire* > *voroyire* (palatalizarea labialei [v] în [j])
2. *voroyire* > *vuruyire* (închiderea lui [o] neaccentuat în [u])
3. *vuruyire* > *vuryire* (sincoparea lui [u] neaccentuat)
4. *vuryire* > *vâryire*, *vâryescu* (trecerea segmentului [ur] în [îr]).

De aceea, din motive cronologice și geografice, etimonul formei presupuse **vorovire* din romanica balcanică trebuie să fie v.sl. *govoriti*, și nu ucr. *говоруму*. Fonetismul *vorov-* în locul celui așteptat **govor-* se poate explica printr-o metateză urmată de o asimilare:

v.sl. *govoriti* > rom.balc. **govorire* > **gorovire* (metateză)
**gorovire* > *vorovire* (asimilare regresivă)

sau

v.sl. *govoriti* > rom.balc. *govorire* > **voroghire* (metateză)
**voroghire* > *vorovire* (asimilare progresivă).

⁵ Prin influența ucraineană se poate explica, eventual, fonetismul moldovenesc *a horghi*, cu [h] la inițială.

O altă explicație, mult mai probabilă, presupune o contaminare între **govorire* și **vrevire*. Reconstituirea unei astfel de forme o permite *a vrevi* din româna veche, menționat mai sus, și *vrighiri* din meglenoromână, supus unei evoluții fonetice normale:

1. *vrevire* > *vreghire* (palatalizarea lui [v] în [ʝ])
2. *vreghire* > *vrighiri*, *vrighes* (închiderea lui [e] neaccentuat în [i]).

Verbul **vrevire* din romanica balcanică continuă v.sl. **vr̥javiti* > sl.balc. **vreviti* ‘a face gălăgie’, păstrat numai în macedoneană ca *вревам, вреву* ‘a face gălăgie’ (SM 1990: 41), ‘a vorbi’ (colocvial, în dialecte și cu sens neutru). Verbul slav, la rândul lui, provine din v.sl. **vr̥java* ‘gălăgie’ (bulg. *врява*, mac. *врева*, srb. *vreva*), care reprezintă substantivarea formei feminine a adjectivului **vr̥javъ* ‘fierbinte, clocotit’, derivat din verbul v.sl. *vr̥řeti* ‘a fierbe, a clocoti’ (HER 1993: 683).

Verbele slave *govoriti* (SS 1994: 172) și *vreviti* exprimă același semantism, ‘a face gălăgie’. În aceste condiții, refacerea presupusului **govorire* în **vorovire* sub influența lui **vrevire*, urmată de dispariția ulterioară a lui **govorire*, pare a fi cea mai plauzibilă ipoteză. Prin urmare, în romanica balcanică, ar fi funcționat, pe de o parte, **vorovire*, care se reflectă în rom. *a vorovi* (devenit *a vorbi*), și arom. **vâryescu*, și, pe de alta, **vrevire*, continuat de rom. v. *a vrevi* și megl. *vrighiri*.

În secolul al XVI-lea, *a vorovi* apare mai ales cu sensul etimologic de ‘a face gălăgie’ (iar derivatul său, *vorovă* – cu cel de ‘gălăgie’). Totuși, din aceeași epocă provin primele atestări ale semantismului celui nou, ‘a vorbi’, care mai este marcat de o nuanță populară. Prin introducerea limbajului colocvial în cronicile moldovenești, *a vorovi* și sensul său nou își croiesc drumul în limba literară⁶. Fonetismul *a vorbi* apare mai întâi în sud și devine deja predominant în secolul al XVII-lea. În Moldova, el coexistă cu cel vechi, cu o frecvență mai mică decât acesta, încă în secolul următor. În secolul al XIX-lea, *a vorbi* se încetățenește pe tot teritoriul românesc și înlocuiește definitiv verbul *a grăi*. Această substituție ilustrează mecanismul de neutralizare stilistică a unor creații expresive și de impunere a acestora în locul celor neutre și normal folosite care devin astfel marcate stilistic (popular, poetic, arhaizant etc.) și ies din uz în limba standard. În același timp, expansiunea verbului *a vorbi* poate fi corelată cu interpretarea lui ca lexem de origine latină (de la *verbum*) și promovarea sa de curente latinizante.

⁶ De altfel, evoluția semantică ‘a face gălăgie’ > ‘a vorbi’ este proprie și etimoanelor slave ale acestuia, cf. bulg. *говоря*, mac. *говорам*, srb. *govoriti* etc. (< v.sl. *govoriti*), mac. *вревам* (< sl.balc. *vreviti*). Mai trebuie remarcat că în textul slavon, care a servit ca sursă traducerii textelor religioase, se folosesc *molviti* ‘a face gălăgie’ și, respectiv, *molva* ‘gălăgie’, ale căror echivalente slave occidentale au suferit o evoluție similară ca *govoriti* și *govorъ* din restul limbilor slave sau rom. *a vorovi*, cf. pol. *mówić* ‘a vorbi’, *mowa* ‘vorbire’, c. *mluvit, mluva*.

Echivalentele lui *a grăi* se mențin în aromână – *grescu* (DDA 2013: 596) și în meglendoromână – *gres* (DM 1935: 144), dar uzul lor este din ce în ce mai limitat din cauza răspândirii sl. *zburăscu* și, respectiv, *zbuos*, sau a formelor bazate pe tc. *lâf* ‘vorbă’ – arom. *lăfusescu* (DDA 2013: 727), megl. *lăfes* (DM 1935: 164). Situația cea mai stabilă o prezintă istroromâna de nord, care folosește în continuare vechiul *cuvintă*, pe când varianta ei de sud recurge la croatișmul *ganęi* (Kovačec 1971: 24) < ceac. *ganati*.

În comparație cu alte limbi romanice, aria balcanoromanică se caracterizează printr-o stabilitate mult mai mică în privința termenilor cu semantismul ‘a vorbi’, fiind mai susceptibilă inovațiilor, împrumuturilor și, în general, schimbărilor lexico-semantice. Este adevărat că și restul României tinde să-și reînnoiască această categorie lexicală, prin introducerea și folosirea unor termeni ca fr. *bavarder*, sp. *charlar*, care, totuși, rămân foarte marcate stilistic, plasându-se astfel la același nivel cu unele fenomene românești recente (precum împrumutul turcesc *a pâlăvrăgi* sau folosirea lui *a povesti* cu sensul de ‘a vorbi’ în limbajul familiar).

Anexa nr. 1

Statistica frecvenței lexemelor *a cuvânta*, *a grăi* și *a vorbi* și a substantivelor corespunzătoare în texte vechi

Lexem	<i>cuvânta</i> ⁷	<i>cuvânt</i>	<i>grăi</i>	<i>grăită</i> , <i>grai</i>	<i>vorovi</i>	<i>vorovă</i>	<i>vorbi</i>	<i>vorbă</i>
Sursă								
Coresi 1560-1561	1	37	264	4, 3	1	2	-	-
Ureche 1642-1647	1	59	5	-	7	-	-	-
Învăț. 1650	1	247	113	5	1	1	23	25
Costin 1675	-	33	11	3	5	22	-	-
Cantacuzino 1716	1	29	18	2	-	1	8	6
Neculce 1743	-	46	37	1	19	27	14	12
<i>Biblia Blaj</i> 1795	54	214	263	13	-	-	12	2
Pann 1847	-	18	1	3	-	-	30	60
Alecsandri 1852	-	6	2	-	-	-	6	6

⁷ Numai în cuvinte compuse precum *a binecuvânta* etc.

Anexa nr. 2

Originea lexemului *a vorbi*

			→	arom. *vuruyire	→	arom. vuryire	→	arom. vâryire
v.sl. govorъ						rom. vorbă	→	mold. horbă
↑						↑		
v.sl. govoriti	→	rom.balc. *vorovire				rom. vorbi	→	rom. vorbi
			→	rom. v. vorovi	→			
							→	mold. horgi
								↓
						ucr. говоруму		mold. horbă
			→	rom. v. vrevi				
sl.balc. *vreviti	→	rom.balc. *vrevire						
			→	mevl. *vreghire	→	mevl. vrighiri		
↑								
v.sl. *vrjava		→		rom. v. vrevă				

BIBLIOGRAFIE

- Cipariu, T., 1869, *Gramateca limbei române*, vol. I, Blaj.
- Klimkowski, T., 2011, *Influențe slave vechi asupra morfologiei și sintaxei limbii române*, Alba Iulia, Editura Aeternitas.
- Kovačec, A., 1971, *Descrierea istroromânei actuale*, București, Editura Academiei.
- Migliorini, B., 1966, *Storia della lingua italiana*, Firenze, Sansoni.
- Mihăilă, Gh., 1960, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiul lexico-semantic*, București, Editura Academiei Române.
- Sandfeld, K., 1930, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris, Édouard Champion.
- Tagliavini, C., 1977, *Originile limbilor neolatine*, vers. rom. de A. Niculescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Vaillant, A., 1966, *Grammaire comparée des langues slaves*, t. III, Paris, Editions Klincksieck.

Dicționare

- CSS – Дьяченко, Г., 1998, *Полный церковно-славянский словарь*, Москва, Terra – Книжный Клуб.
- DDA – Papahagi, T., 2013, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*, București, Editura Academiei.
- DER – Ciorănescu, A., 2002, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Saeculum I. O.
- DEX – Coteanu, I., Seche, L., Seche, M. (coord.), 1998, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Univers Enciclopedic.
- DEXI – Dima, E. (coord.), 2007, *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Arc & Gunivas.
- DG – Kostan, O., Andonios, K., *Dicționar român-grec, grec-român*, Constanța, Steaua Nordului.
- DM – Capidan, Th., 1935, *Meglenoromânii*, vol. III, *Dicționar meglenoromân*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională.
- FSS – Ndreca, M., 1980, *Fjalor ship-serbokroatisht*, Prishtinë, Rilindja.
- HER – Gluhak, A., 1993, *Hrvatski Etimološki Rječnik*, Zagreb, August Cesarec.
- SŁP – Kumaniecki, K., 1996, *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SM – Vidoeski, B., Pianka, W., Topolińska, Z., 1990, *Słownik macedońsko-polski i polsko-macedoński*, Warszawa, PWN – Skopje, Makedonska Kniga.
- SS – Цейтлин, Р.М., Вечерки, Р., Благовой Е., 1994, *Старославянский словарь*, Москва, Русский Язык.
- SSCH – Frančić, V., 1987, *Słownik serbsko-chorwacko polski*, Warszawa, Wiedza Powszechna.

Texte suport

- Coresi (trad.rom.), 1560-1561, *Dentru Matei sfântă bună vestire*, în *Tetraevanghelul tipărit de Coresi (Brașov, 1560-1561) comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănăcești 1574*, ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, București, Editura Academiei, 1963.
- Grigore Ureche, 1642-1647, *Letopiseșul Țării Moldovei, de când s-au descălecat țara*, http://ro.wikisource.org/wiki/Letopise%C8%9Bul_%C8%9B%C4%83r%C3%A2i_Moldovei_de_c%C3%A2nd_s-au_desc%C4%83lecat_%C8%9B%C4%83r%C3%A2i_Moldovei_de_la_Aaron_Vod%C4%83_%C3%AEncoace, acces: 11.08.2014.
- Neagoe Basarab, trad. rom. 1650, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, http://ro.wikisource.org/wiki/%C3%8Env%C4%83%C8%9B%C4%83turile_lui_Neagoe_Basarab_c%C4%83tre_fiul_s%C4%83u_Teodosie, acces: 11.08.2014.
- Miron Costin, 1675, *Letopiseșul Țării Moldovei*, http://ro.wikisource.org/wiki/Letopise%C8%9Bul_%C8%9A%C4%83r%C3%AEi_Moldovei_de_la_Aaron_Vod%C4%83_%C3%AEncoace, acces: 11.08.2014.
- Constantin Cantacuzino, 1716, *Istoria Țării Rumânești*, http://ro.wikisource.org/wiki/Istoria_%C8%9A%C4%83rii_Rum%C3%A2ne%C8%99ti, acces: 11.08.2014.
- Ion Neculce, 1743, *Letopiseșul Țării Moldovei*, Editura „Litera Internațional”, București – Chișinău, 2001.
- Samuil Micu (trad. rom.), 1795, *Biblia de la Blaj*, http://bitflow.dyndns.org/romanian/biblia/Romanian-Biblia_Blaj_1795.pdf, acces: 11.08.2014.
- Anton Pann, 1847, *Povestea vorbii*, http://ro.wikisource.org/wiki/Povestea_vorbei, acces: 11.08.2014.
- Vasile Alecsandri, 1852, *Chirița în provincie*, http://ro.wikisource.org/wiki/Chiri%C8%9Ba_%C3%AEn_provincie, acces: 11.08.2014.

